

Royal Commission on Population: REPORT. London, His Majesty's Stationery Office, 1949, VII-259 pp. (CMD 7695)

Динамичка анализа у економској науци у последње време све више ставља акценат на основне чиниоце дугорочног развоја (број становника, количина производних средстава и др.). То је појачало потребу да се изучавања кретања становништва једне земље још јаче повежу с економским испитивањима, тј. да им се одреди економски значај и подлога. Стога демографске књиге, публикације и чланци добијају велики значај за економисту који се бави проблемима економског напретка (како високо развијених, тако и недовољно развијених земаља), јер су кретања становништва и померања у његовој структури, можда најважнији фактор у привредном развоју једне земље.

Циљ овог приказа је да укаже на тако постављену демографску публикацију једне високо развијене капиталистичке земље. То ће бити корисно баш стога што ће илустровати економски значај демографских студија, што ће показати како се у једној земљи ти проблеми постављају, и шта све треба да уђе у ту проблематику. То ће омогућити једно упоређивање при постављању сличних проблема у другим земљама па и у нашој.

Још за време рата (1944) у Енглеској је образована комисија којој је стављено у задатак да испита тенденције развоја становништва у Великој Британији, и узроке и вероватне последице ових тенденција. Комисија је завршила рад 1949, кад је и публикован овај извештај. Подаци су покупљени углавном само до краја 1947. Цео извештај се састоји из два дела. Један део говори уопште о становништву и повезује га са „националним интересом“; а други део се концентрише на проблематику породице у Енглеској. Овај други део је више локалан и специфичан, док је онај први широко постављен и о њему ће у овом приказу и бити речи.

Попис становништва у Енглеској вршен је 1931, па тек 1951, јер услед рата 1941 није било могуће спровести попис. Од 1931 до 1951, дакле за 20 година становништво је порасло од 46 милиона на 50 милиона или за нешто испод 10%. Темпо пораста био је спор ако се упореди са ранијим периодима енглеске историје, кад је био знатно виши. (Између 1881 и 1901 износио је 28%, а између 1901 и 1921 16%.) Сем тога, дошло је до појачања процентуалног учешћа лица средњих и виших година на рачун млађих годишта. Ово сведочи о опадању репродукције становништва у годинама 20-тим и 30-тим овог века, кад је број рађања смањен (најнижа тачка постигнута је око 1933 у пуном јеку велике кризе). Те су генерације имале 1947 од 10—25 година и чиниле шири подмладак енглеске нације. Оне су знатно сузиле базу старосне пирамиде енглеског становништва. Ситуација се нешто поправила од 1943 надаље. Чињеница је да је 1947 у Енглеској просечни становник старији за 7 година него 1891. Средња годишта од 20—39 су најмногобројнија и изnose 30% (14,6 милиона људи). До 19 година има 28% (13,7 милиона), а од 40—59 година 26% (12,5 милиона). Подаци за 1951 (Статистички годишњак Велике Британије, број 89) указују на сличну појаву просечног старења енглеске нације: група од 45—60 година још увек је најмногобројнија (9,5 милиона људи). За њом иде група од 35—45 година са 6,7 милиона људи. Овакво кретање је последица ранијих рађања као што ће данашњи темпо рађања тек после две деценије отприлике да изазове пуне последице. Према томе врло је тешко одредити да ли је овде у питању тенденција која је проузрокована неким краткорочним узроцима (рат, криза) или је напротив реч о дугорочној тенденцији развоја становништва која је условљена много дубљим разлозима. Несумњиво је да број рађања

одражава моменталну ситуацију која га углавном и регулише, али је такође несумњиво и то да се он поклапа с неким развојним фазама у привредном животу једне земље на дуги рок. Такође је несумњиво да он утиче у знатној мери на ток привредног живота, али обично много касније, с накнадним дејством.

Утврђена је чињеница да је број рађања растао кроз цео XIX век отприлике све до 1903, па да је отада до 1941 стално опадао (уз неке изузетке), а да од 1941 надаље показује опет скок до 1947, кад наступа нов пад.

Извештај је изнео неке од узрока којима треба приписати повећање просечне породице у Великој Британији после и за време Другог светског рата. С друге стране су разлици психолошке природе. Поредићи просечну породицу из 20-тих година овог века. Извештај утврђује да је онда била „мода“ имати малу породицу: ту су моду стварали људи рођени у доба великих породица који су из личног искуства знали за неповољне стране бројних породица. Данас је пак обратно: моду већих породица стварају људи рођени у малим породицама 20-тих година, који су из искуства научили да и мала породица има негативних страна. „Промена конвенција под притиском искуства“ нашла је одјека и у књигама и у штампи. Тим моментима психолошке природе може се додати и јачи смисао за заједницу, „неодређене наде у изградњу једне боље цивилизације“ и сл., мада је у тим питањима Извештај врло уздржан.

С друге стране имамо разлоге материјалне природе. На раније опадање броја рађања, односно на смањење величине породице утицао је читав сплет узрока из друштвеног, производног, васпитног домена, индустриска техника, виши стандард живота итд. То су све разлози који су прилично застарели за данашње прилике. У том правцу се данас могу навести још само два ситнија узрока: недостатак зграда за становање и оскудица у кућним помоћницама. Међутим читав низ момената делује у супротном правцу, тј. потстиче на стварање већих породица. Ту је у првом реду пуна запосленост. Она је свакако најснажнији чинилац који данас у Великој Британији дејствује на популационе промене. Као што је незапосленост (или страх од ње) била велики узрок смањењу броја рађања, тако је пуна запосленост постала врло повољан оквир за повећање породице. Поред тога, цене храни и одећи одржаване су дуго времена на ниском нивоу путем субвенција, а држава је гарантовала стандардност квалитета. Даље, номиналне плате и најамнине имале су приличну еластичност и прилагођавале се трошковима живота. Систем рационарања фаворизирао је веће породице и допринео са своје стране олакшавању издржавања више деце. Најзад, промене у расподели доходака и извесно уједначавање прихода и трошења (бар на основне ставке потреба за живот), и остале директне мере државне политике утицале су позитивно на повећање броја рађања. Осим тога не треба заборавити да од 1946 у Енглеској постоји дечји додатак од 5 шилинга недељно за свако дете изузев прво.

Најзад у Извештају је опрезно наведен као разлог већем броју деце и то да су просечне године за ступање у брак у Енглеској ниже него пре. Међутим, ово не условљава нужно и већи број рађања.

Посматрајући последње податке види се да је после 1947, кад је достигао кулминацију, број рађања опет пао, тако да он сад стоји негде на нивоу из 1943, а ако се узму непотпуни подаци за доцније године, број рађања је још нижи. Да ли је то поново једна тенденција на доле после послератног полета, или су краткорочни узроци — укидање субвенција, поскупљење живота, и сл. — довели до тог опадања? Питање мора остати отворено бар у овој фази. Треба међутим истаћи да је и садашњи ниво рађања знатно виши него предратни.

За економисте је још важнији аспект радног становништва једне нације. Иако се не поклапају тачно, ипак се групе становника између 15-те и 65-те године старости могу сматрати као радно становништво у Енглеској. Њихов број износио је у 1952 46,5% од укупног становништва (Статистички годишњак). Пре него што се пређе на економско испитивање ове групе, требало би је мало осветлити са демографског гледишта. Оно што је за ову групу карактеристично јесте да се на узлазној страни, тј. на страни 15 година она сужава још од после Првог светског рата, онако како су пристизале смањене генерације. Отада тај процес сужавања базе радног становништва траје све до данас. Он ће потрајати све док год генерације рођене за време Другог светског рата не стигну у године између 15-те и 20-те. С друге стране, горњи део пирамиде све је шири — све већи број људи доживљују старост од 60—65 година.

Економске последице оваквог састава радног становништва по Извештају су следеће: економски систем постаје мање еластичан, што нарочито осећају нове индустрије које обично рачунају на нову радну снагу, а не на стару већ давно негде запослену. Међутим, овде треба узети у обзир и супротну тенденцију коју изазива баш висок проценат старијих радника. Виши старосни ниво радника олакшава да се у једној индустрији у опадању смањи број радника на тај начин што се старији радници који одлазе у пензију не замењују новим. Иако је просечна старост радног становништва порасла, није дошло ни до каквих негативних последица; а надице за физички рад нису више од осталих, што значи да физичке снаге има још увек у изобиљу. Међутим, много је озбиљнија замерка та што се овим смањују радникови изгледи за напредовање. То с једне стране може изазвати веће напоре и заиста боље резултате код млађих радника да постигну своје старије другове, а с друге стране то може деловати и негативно, дестимулативно, смањујући изгледе код млађих на успех. Извештај закључује да старији радници имају више искуства, стрпљења, мудрости и ширине погледа; млађи се опет истичу енергијом, предузимљивошћу, одушевљењем, способношћу да уче нове ствари и да се прилагођавају.

Ми бисмо поставили питање шта је за економски прогрес једне нације боље. Ту свака земља мора имати сопствену политику која зависи и од циљева којима се у то време тежи. Ако је просек квалификованости радне снаге низак, онда по нашем мишљењу једно померање старости радника навише неће бити на одмет и претстављаће знак прогреса. Ако пак једна привреда стагнира због недовољне предузимљивости, онда ће обратан случај бити повољнији. Међутим, како је кретање становништва, као што смо видели, обично изазвано краткорочним узроцима, а даје резултате тек на врло дуги рок, то је управљање њиме обично илузорно. Можда би било правилније сматрати да су кретања становништва примарна, тј. узрок, а економске појаве последица. То даље значи да је задатак политичке економије да решава последице кретања становништва.

За једну привреду од нарочите је важности не само структура групе радног становништва, него и однос осталих група према радном становништву, тј. групе подмлатка до 15 година, односно групе старца преко 65 година. Однос привредно активног и издржаваног становништва има утицаја на општи ниво производње и потрошње, односно на „благостање“ једне нације. Између 1871 и 1947 апсолутни број становника преко 65 година се учетворостручио. Број старијих у односу на млађе попео се од 4,8% на 10,4% од укупног броја становништва. Издржавати ову масу непродуктивног становништва није мали терет за заједницу: Извештај је навео податке да за 1947/48 само на старосне пензије иде 265 милиона фунти, што претставља 8,3 од укупних издатака буџета те године. Терет расте сваке године

све више, а предрачуни говоре да ће се то старачко становништво повећати од 5 милиона душа у 1947 на 7,3 милиона у 1977, чак иако остане садашња стопа смртности (што је мало вероватно узимајући у обзир напредак хигијенских услова и медицине). Овде имамо један од снажних узрока, што је све више старих људи запослено. Није чак претерано помишљати у блиској будућности на померање границе запослења и на 70 година. Извештај истиче економски значај пензија. оне претстављају велики потстрек да се прекине с радом и да се човек преко 65 година повуче из привредно-активне групе становништва, без обзира на своју субјективну способност. Од старијих радника преко 60 година у групи која није имала пензију, 81% је остало у служби. У групи која је примала пензију остало је само 23%. Према томе, пензије које претстављају терет за једну нацију, треба да буду неутралисане повећањем продукције и повећањем радног становништва (што повећава национални доходак).

Питање група становника до 15 година можда је још интересантније за дугорочне предрачунае, али о њему је већ било горе речи. Овде само треба додати податак да је та група становништва опала од 12,6 у 1911 на 10,4 милиона у 1947. Ово је имало позитивног утицаја на олакшање васпитних дужности, на повећање стандарда живота просечних породица. Поред тога, оно је утицало на подизање година обавезног школовања, смањење величине разреда, замену старих школа и застарелих опрема по школама.

Не улазећи у питање анализе становништва и с оних гледишта која су у Извештају расправљана кроз призму потрошње по глави, производности, платног биланса, оскудице хране у свету, подвући ћемо још једанпут да је на овај начин од демографских података направљен оквир који може да послужи за економска изучавања проблема запослености и проблема дугорочног развоја једне привреде.

Предраг Михаиловић

*Otto Brusiin: ÜBER DIE OBJEKTIVITÄT DER RECHTSSPRECHUNG
Helsinki, 1949, 129 S.*

Као што је познато, за правосуђе, као један од правних облика државне делатности, најтешње је везан појам објективности, он је, може се рећи, у самој природи ове делатности. Међутим, буржоаска правна наука иде често тако далеко да под појмом објективности правосуђа подразумева такву делатност правосудних органа којом се остварује апсолутна праведност, постиже правна једнакост, општа сигурност итд. Наравно, са формалне стране посматрано то и изгледа тако; међутим, у суштини, судство као делатност државне власти, има сва обележја и карактер те власти — у крајњој линији владајуће класе, чију власт и судство учвршћује примењујући законе које та класа доноси. Но ово важи, као што смо напоменули, за правосуђе посматрајући га у суштини, док се, међутим, оно у своме свакодневном раду придржава извесних принципа који му дају карактер објективности.

Писац овога дела спада у ред оних буржоаских теоретичара који признају релативан значај и променљивост садржине појма објективности правосуђа. Он ставља себи у задатак да прикаже дејство оних чинилаца који утичу на ову објективност, подвлачећи стално да се изградња самог појма, а и правосуђа уопште, врши под утицајем владајуће идеологије правне заједнице.

Сматрајући да рад спада у област општег учења о праву (*allgemeine Rechtslehre*), писац разграничава ово од правне науке и